

Бачинська Г. В.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Тишковець М. П.

Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського

**ПОЕТОНІМІЯ В РОМАНІ ГАЛИНИ ВДОВИЧЕНКО «ПІВ'ЯБЛУКА»:
ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ**

У статті проаналізовано ономастичний простір роману Галини Вдовиченко «Пів'яблука. Інші пів'яблука». У прозовому дискурсі Г. Вдовиченко поетоніми є яскравими виразально-зображальними засобами, вони підпорядковані загальним законам художності контексту, є експресивними і стилістично навантаженими. Ономастична лексика в романі «Пів'яблука. Інші пів'яблука» не є рідкісним явищем. Тут імена та прізвища, прізвиська, топоніми, ерго-німи, ідеоніми та інші класи онімної лексики. Найбільший пласт ономастики становлять імена та прізвища людей. У кожну назву письменника вкладає своє тлумачення й свій специфічний зміст. Антропоніми в досліджуваному романі не принагідні, а досить уважно підібрані відповідно до змісту й форми твору. Вони виступають одним із важливих словесно-художніх засобів реалізації мистецької концепції, кожне ім'я стає комплексним показником безлічі відомостей про його носіїв, розкриває соціальні, вікові, просторові й часові ознаки. Стилїстична роль і смислове значення кожного імені орієнтовані на виконання характерологічної функції у творі. Імена в романі сприяють розкриттю людських почуттів, взаємовідносин, внутрішнього світу персонажів, усі оніми письменника добирає з урахуванням місця особи в сюжеті твору. Серед однослівних антропоетонімів у романі найуживанішими є особи імена в різних структурних варіантах. Вони є виразником авторського задуму.

Значно рідше авторка для найменування персонажів звертається до прізвищ. Їх вона використовує для називання колег, однокласників, товаришів.

Для найменування немолодих жінок авторка вдається до імен по батькові. Це, як правило, швидкі, балакучі, енергійні персонажі. У романі «Пів'яблука» представлено й однолексемні прізвиська, які, зазвичай, наділені негативною інформацією.

Двочленні літературно-художні номінації особи становлять меншу групу. Вони охоплюють поєднання таких характеристик особи, як ім'я та ім'я по батькові, ім'я та прізвище. Антропоформулу ім'я + ім'я по батькові вжито для називання медсестри, лікарки, класного керівника, професійної моделі та колег.

Тричленну номінацію особи авторка використовує лише для найменування вчительки.

Ключові слова: поетоніми, антропоніми, прізвище, ім'я, топоніми.

Постановка проблеми. Власні назви як невід'ємний компонент художнього тексту формують його стилїстичну систему, сприяють створенню образності, викликають певні асоціації, розкривають та увиразнюють провідні мотиви твору, сприяють глибшому осмисленню поставлених проблем. Оніми відіграють важливу роль у формуванні індивідуального стилю письменника, вони є невід'ємною лексичною категорією тексту, в поєднанні з іншими мовними засобами служать реалізації авторської концепції світобачення, сприяють побудові художнього образу [1, с. 206], виступають яскравим відзеркаленням національного менталітету [9, с. 257], вони є одним зі способів «індивідуалізації етносу» [8, с. 112].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну основу дослідження літературних онімів становлять фундаментальні праці Ю. О. Карпенка, В. М. Калінкіна, Л. О. Белея, Г. П. Лукаш. В останні десятиліття у сфері літературної ономастики активно працюють М. Р. Мельник, О. Ф. Немировська, Н. М. Бербер, А. І. Бербер, А. І. Вегеш, Т. І. Крупеньова, Л. І. Селївєстрова, Е. В. Боева та ін.

Літературна ономастика має значні здобутки, але, попри значну кількість праць у царині поетонімії, досі залишається актуальним дослідження ономастичного простору творів українських митців, зокрема наших сучасників.

На думку Л. Белея, «сучасний стан української літературно-художньої антропоетоніміки виявляє

гостру потребу збору, систематизації літературно-художніх антропонімів, різнобічного вивчення їх функціонально-стилістичних можливостей, виявлення загального та індивідуального в принципах номінації персонажів» [2].

Метою статті є дослідження особливостей використання власних назв у романі Галини Вдовиченко «Пів'яблука». Досягнення поставленої мети передбачає використання таких завдань: виявити всі власні назви; виділити тематичні класи онімів; визначити їх функціонування у романі.

Методи дослідження зумовлені поставленими завданнями. Основним принципом є антропоцентрична спрямованість дослідження, що скерована на сприйняття поетонімів як одиниць, що актуалізують задум письменниці. У статті використовуємо загальнонаукові і власне лінгвістичні методи, зокрема описовий метод використано з метою визначення кореляції власних назв із контекстом їхнього вживання; метод етимологічного аналізу використовуємо для з'ясування допоетонімної семантики власних назв.

Виклад основного матеріалу. Літературна ономастика має численні здобутки. Проте поетонімія сучасної української жіночої прози ще мало досліджена. Зокрема, це стосується й творчості української письменниці Галини Вдовиченко, її романи користуються популярністю серед читачів і неодноразово номінувались на здобуття премій і перемогали в численних літературних конкурсах.

Роман «Пів'яблука» посів II місце в конкурсі «Найкраща українська книга – 2009» та отримав «Приз видавничих симпатій» від видавництва «Нора-Друк».

Актуальність статті зумовлена тим, що вивчення специфіки функціонування пропріальної лексики у творчості Г. Вдовиченко є фрагментарною, а власні назви у літературно-художніх творах є потужним виражально-характеризувальним складником. Літературно-художній антропонім – «явище унікальне й парадоксальне» [1, с. 1]. Він спроможний перетворитися на ідейний фокус, де поєднуються національна традиція та самосвідомість людини. Здавна вважалося, що власна назва людини – це її духовний оберіг. Ім'я пов'язане з внутрішнім світом людини, має вплив на її долю, інтелект, нахили та ін.

Виклад основного матеріалу. У царині літературно-художньої ономастики є чимало наукових розвідок, проте творчість Г. Вдовиченко не була предметом дослідження. Г. Вдовиченко – українська письменниця, журналістка, авторка книг для дітей та дорослих, лауреатка

премії «Коронація слова». Роман «Пів'яблука. Інші пів'яблука» – історія жіночої дружби, історія про долі чотирьох подруг, наших сучасниць, які відповідальні за своє життя і за своїх близьких.

У прозовому дискурсі Г. Вдовиченко поетоніми є яскравими виражально-зображальними засобами, вони підпорядковані за загальним законом художності контексту, є експресивними і стилістично навантаженими. Оніми, на думку Т. І. Крупеньової, є «тими важливими поєднуючими «скріпами», що спрямовують рух фабульного розгортання і надають тексту цілісності та монолітності» [5, с. 33].

Г. Вдовиченко майстерно підбирає онімний простір роману, дотримуючись ономастичного постулату, запропонованого А. А. Кухаренко: «... власні назви літературних персонажів національної художньої літератури можна уявити як специфічну, ієрархічно організовану систему, визначену трьома основними компонентами: антропонімною системою національної мови; запозиченнями з інших мов; авторськими новаціями [6, с. 124].

Ономастична лексика в романі «Пів'яблука. Інші пів'яблука» не є рідкісним явищем. Тут імена та прізвища, прізвиська, топоніми, ергоніми, іде оніми та інші класи онімної лексики. Найбільший пласт ономастики становлять імена та прізвища людей. У кожному назву письменниці вкладає своє тлумачення й свій специфічний зміст. Антропоніми в досліджуваному романі не принагідні, а досить уважно підібрані відповідно до змісту й форми твору. Вони виступають одним із важливих словесно-художніх засобів реалізації мистецької концепції, кожне ім'я стає комплексним показником безлічі відомостей про його носіїв, розкриває соціальні, вікові, просторові й часові ознаки. Стилістична роль і смислове значення кожного імені орієнтовані на виконання характерологічної функції у творі. Імена в романі сприяють розкриттю людських почуттів, взаємовідносин, внутрішнього світу персонажів, усі оніми письменниці добирає з урахуванням місця особи в сюжеті твору. На думку О. Ю. Карпенко, автор «на відміну від батьків, що іменують своїх дітей немовлятами, називає вже дорослих, сформованих людей, тому він їх допасовує до створюваних образів, домагається гармонії образу та його імені» [4, с. 69].

Серед однослівних антропоетонімів у романі найуживанішими є особові імена. Вони є виразником авторського задуму. Описуючи в романі «Пів'яблука. Інші пів'яблука» сучасних успішних жінок-львів'янок: телеведучу Луїзу, корек-

тора Магду, редактора Галину та дизайнера Ірину, авторка добирає їм імена, поділивши за спільними і відмінними рисами на дві групи. Галя та Ірина найменовані грецькими іменами (*Галина* у перекладі з грецької означає «спокій, тиша» [7, с. 127], *Ірина* – «мир, спокій» [7, с. 144]. Луїза більше спілкується з Магдою, тому цим персонажам письменниця підбирає запозичені імена (*Магда* – польське, *Луїза* – німецьке).

З метою підкреслити сильний зв'язок між подругами Г. Вдовиченко вибирає однакові імена для їх рідних і знайомих. Дочки Ірини та Магди зветься Софіями; Магдин чоловік, Луїзин коханець та Іринин знайомий – Ігорі. За допомогою онімів авторка зображає сильних, успішних жінок, які захоплені роботою, модою, впевнені в собі.

Письменниця велику увагу приділяє питанням номінації персонажів. Вона навіть описує походження окремих власних імен: «*Кузьма, Кузя. Старовинне, майже забуте слов'янське ім'я для мужніх чоловіків*» [3, с. 41].

У досліджуваному творі Г. Вдовиченко використано різні засоби і способи ідентифікації, які існують в українській антропонімній системі.

1. Одночленні літературно-художні антропоніми було представлено 65 іменними номінаціями. З них 38 одиниць – жіночі іменування і 27 чоловічих. Г. Вдовиченко використовує однослівні найменування, які поділяються на повні християнська імена: *Андрій, Віктор, Максим, Кузьма, Сергій, Степан; Галина, Ірина, Марія, Марина, Олена, Параска, Роман, Уляна*. Часто авторка вдається до усечених варіантів імен: *Макс* (< Максим), *Кузь* (< Кузьма), *Саня* (< Олександр), *Стас* (< Станіслав); *Лу* (< Луїза), *Галя* (< Галина), *Аня* (< Ганна), *Юля* (< Юлія), *Уля* (< Уляна) та ін.

У романі трапляються і стилістично забарвлені варіанти імен. Такі антропоформи створюють у тексті відповідне емоційне забарвлення: від відтінків пестливості до згрублості. Варіації утворено шляхом додавання суфіксів -к, -ик, -очк, -ус(-юс), -оньк, -ечк: *Васька, Кузька, Геник, Віталька, Сашика; Галка, Анечка, Зоська, Ірка, Луїзка, Луїзонька, Маруся, Оксанка, Олюся, Сонька, Ірця* та ін. Наприклад, «*Анечко! У тебе сьогодні якесь свято? Виглядаєш супер ...*» [3, с. 145]; «*Як із сином, то Вітюся, а як з чоловіком, то Віктор*» [3, с. 86]. Такі позначені неофіційністю форми власних імен дають характеристику образу, виражають ставлення до персонажа, зокрема в них простежується стилістика близькості, інтимності, емоційна інформація цих імен

виражає симпатії, тепле ставлення. Називання персонажів лише за допомогою імені в Г. Вдовиченко вказує на родинні або дружні стосунки.

Значно рідше авторка для найменування персонажів звертається до прізвищ. Їх вона використовує для називання колег, однокласників, товаришів: «*Суханова перед уроками каже: я не з дому прийшла, у нас була вечірка у Коцика*» [3, с. 100]; «*Наче й не було десяти років після альма матері. Волосся в Актубова не порідшало, сало не висить*» [3, с. 196]; «*В обід приїхала Гурська, сусідка за старою квартирою*» [3, с. 107].

Поодинокі фіксуються в романі прізвища для характеристики за родом діяльності: «*Наша Гаврилова, рекламний агент, розповідала*» [3, с. 156].

Авторка найчастіше використовує в романі відапелятивне прізвище *Кінь*. Ця лексема слугує авторською характеристикою персонажа, вона виконує асоціативну роль. Письменниця цим прізвищем іменує сильного, рослого, темпераментного, палкого в коханні чоловіка: «*Кінь увірвався до бару, ледь не розтроцивши скляні двері. Гримнув так, що опинився у центрі уваги*» [3, с. 26]; «*Луїза вперше побачила чоловіка, подібного на великого Вінні-Пуха, він перший простягнув їй руку і назвався: «Кінь»»; «Кінь спізнався. Це не прізвисько, Кінь – це прізвище. Луїза усміхнулася, коли він так вперше назвав себе*» [3, с. 21]; «*Кінь словами не розкидався*» [3, с. 29]; «*Він задоволено заіржав, відкинувши голову назад у повній відповідності з прізвищем, немов жеребець*» [3, с. 25].

Авторка лише кілька разів номінує *Коня* Ігорем з метою реалізації формальної оптимізації: прізвище *Кінь* на асоціативному рівні відповідає апелятиву.

Г. Вдовиченко майстерно використовує множинну форму прізвища *Куричі* для називання подружжя, всієї родини: «*Куричі купили будинок задешево, на квартиру не вистачало, а жити не було де*» [3, с. 7]. «*З часом у хаті Куричів оселилися крісла*» [3, с. 9]; «*Чоловік Ірини знайомив Куричів і фахівцями, приводив подружжя на прийом до лікарів*» [3, с. 156].

Для найменування немолодих жінок авторка вдається до імен по батькові. Це як правило, швидкі, балакучі, енергійні персонажі: «*Петрівна навіть не увімкнула світло*» [3, с. 57]; «*Кузьмівна – господиня крамнички. У мене товар класу люксу, – з почуттям власної гідності повідомила Кузьмівна*» [3, с. 82].

У романі «Пів'яблука» представлено і однолексемні прізвиська, які зазвичай наділені негативною інформацією. Діти в інтернаті називають

вчительку *Шизою*: «*Шизою вони називали одну з нічних чергових-виховательок*» [3, с. 55]; «*Хочеш, аби Шиза нас побачила*» [3, с. 55]; «*Учителька з хімії – вони називали її хімізою*» [3, с. 171]; «*Наша класна керівничка – ТПК*» [3, с. 172]; «*ТПК пропонувала їм не завжди зрозумілі теми для творів*» [3, с. 172]; «*Уявляєш – писала Валя, – ТПК у школі дотепер називається ТПК*» [3, с. 173].

З позитивною характеристикою представлено прізвисько *Еништейн*: «...*високий, широкий розумник на прізвисько Еништейн*» [3, с. 173].

Всі ці лексеми з дитинства, шкільних років персонажів.

2. Двочленні літературно-художні номінації особи становлять меншу групу. Вони охоплюють поєднання таких характеристик особи, як ім'я та ім'я по батькові, ім'я та прізвище. Антропоформулу ім'я + ім'я по батькові вжито для називання медсестри, лікарки, класного керівника, професійної моделі та колеги: «*Безмежна довіра, яку викликала Наталія Вікторівна, не давала сумнівам жодного разу*» [3, с. 63]; «*Ольга Степанівна, медсестра, що допомагає мені доглядати Соньку*» [3, с. 110]; «*Анна Дмитрівна, свого часу демонстратор одягу у Львівському будинку моделей*» [3, с. 43].

Авторка для називання однокласників і одногрупників використовує ім'я + прізвище: *Валя Дробчак, Наталя Шаталівська, Оленка Денисюк, Оксана Забродько, Олег Балух, Саня Білецький, Сергій Соколов* та ін.

• професію: *Карпаченко – лейтенант, Маретич – архітектор*;

• вік: *Сонька – старша, Сонька – молодша, Віктор – старший*.

3. Тричленні номінації особи виступають у функції повної ідентифікації, вони постають в офіційних ситуаціях. Г. Вдовиченко до такої антропоформули звертається для найменування вчительки: «*Саме так вони тридцять років тому називали вчорашню випускницю філологічного факультету Тетяну Петрівну Красильник*» [3, с. 61]. Такі форми надають офіційного відтінку, подекуди урочистості.

У романі «*Пів'яблука. Інші пів'яблука*» антропоніми служать мовностилістичними засобами національної чи регіональної ідентифікації персонажа або ж створюють певний національний чи регіональний колорит.

Висновки і пропозиції. Проведений аналіз підтверджує, що онімний простір роману Г. Вдовиченко багатий і добре структурований. Найбільш кількісною є група антропонімів. Вони представлені одно-, дво-, та трикомпонентними найменуваннями. Домінують серед них однолексемні назви в різних структурних варіантах. Усі власні назви є доречними, вдало й продумано дібраними. Вони виконують стилістичну функцію і допомагають створювати образ.

Літературно-художня антропонімія у творчому доробку Г. Вдовиченко є важливим мовним засобом із широкими виражальними можливостями. Структура досліджуваних онімів є різноманітною і відображає характерні особливості художнього стилю авторки. Перспективним видається дослідження онімної лексики прозових творів письменниці.

Список літератури:

1. Бачинська Г. В., Тишковець М. П. Особливості власних назв у творчості Валерія Шевчука. *Вісник*. 216.
2. Белей Л. О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ ст. Ужгород, 1995, 120 с.
3. Вдовиченко Г. *Пів'яблука. Інші пів'яблука* [Текст] : роман. Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. 472 с.
4. Карпенко О. Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження. Записки з ономастики: Астропринт, 2000. С. 68–74.
5. Крупеньова Т. І. Функції власних назв у драматичних творах Лесі Українки : монографія. Одеса, 2004. 160 с.
6. Кухаренко В. А. О системном характере антропонимии художественной литературы. Шоста республ. Ономастична конференція, Одеса, 1990. С. 124–125.
7. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей : слов.-довід. НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Наук. думка, 1996. 334 с.
8. Фаріон І. Д. Національне й універсальне в антропонімії. Іншомовні елементи в ономастиконі України. Київ : «Кий», 2001, С. 108–112.
9. Шотова-Ніколаєнко Г. Проблематика вивчення власних назв у літературній ономастиці: автор і його твір. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. Випуск 17. Ч. II. 2019. С. 257–266.

Bachynska G. V., Tyshkovets M. P. POETONYMS IN HALYNA VDOVYCHENKO'S NOVEL «PIVIABLUKA» («HALF AN APPLE») – FUNCTIONAL AND STYLISTIC ASPECT

The article analyzes the onomastic space of Halyna Vdovychenko's novel "Piviabluka. Inshi piviabluka" ("Half An Apple. The Other Half An Apple").

In H. Vdovychenko's prose discourse, poetonyms are vivid means of expression and representation. They are subject to the general law of the context art; they are expressive and stylistically loaded. Onomastic vocabulary in the novel "Piviabluka" ("Half An Apple") is not uncommon. The proper names vocabulary includes names and surnames, nicknames, toponyms, ergonyms, ideonyms and other classes of onymic vocabulary. The most extensive layer of onomastics is the names and surnames of people. The writer puts her interpretation and her specific meanings into each work title. Anthroponyms in the studied novel are not just appropriate but rather carefully selected according to the content and form of the work. They are one of the essential verbal and artistic means of realization of the artistic concept. Each name becomes a complex indicator of its bearers and reveals social, age, spatial, and temporal features. The stylistic role and semantic meaning of each name focus on the performance of the characterological function in the novel. The names in the novel contribute to the disclosure of human feelings, relationships, the inner world of the characters, all of which the writer chooses based on the person's place in the plot of the work. Among monosyllabic anthropoetonyms in the novel, personal names in various structural variants are the most commonly used. They are an expression of the author's idea.

The author refers to the names of the characters much less often. She uses them to name colleagues, classmates, comrades.

To name older women, the author uses patronymics. These are usually fast, talkative, energetic characters. In the novel "Piviabluka" ("Half An Apple"), Halyna Vdovychenko also presents one-token nicknames, usually endowed with negative information.

The two-member literary and artistic nominations of a person make up a smaller group. They cover a combination of personal characteristics such as first and patronymic names, first and last names. The anthropoformula name + patronymic is used to name the nurse, the doctor, the class teacher, professional model and colleagues.

The author uses the three-member nomination of a person only to name the teacher.

Key words: poetonyms, anthroponyms, surname, name, toponyms.